

***Jante* và ảnh hưởng của nó trong đời sống văn hóa các nước thuộc khu vực Bắc Âu**

Hồ Thị Nhâm^(*)

Tóm tắt: *Bắc Âu là khu vực thành công trên nhiều chỉ số của thế giới¹, đồng thời cũng là một cộng đồng có sự gắn kết mạnh mẽ, vốn xã hội và lòng tin cao. Lối sống đặc trưng của vùng Bắc Âu là sự giản dị, đề cao tập thể, không khuyến khích thể hiện sự ưu trội cá nhân hay chủ nghĩa tinh hoa. Từ góc độ lịch sử truyền thống, lối sống, văn hóa Bắc Âu là sự kết tinh, hun đúc của nhiều yếu tố, trong đó có sự ảnh hưởng mạnh mẽ của “Jante”. Bài viết phân tích sự hình thành, sự ảnh hưởng của Jante trong đời sống văn hóa các nước Bắc Âu, qua đó rút ra một số ý nghĩa từ quá trình nghiên cứu.*

Từ khóa: Jante, Văn hóa, Bắc Âu

Abstract: *The Nordic region is considered successful by several world indicators, and is also a community with strong cohesion, high social capital, and trust. The typical Nordic way of life keeps simple and collectivist and discourages the expression of individual superiority or elitism. From the perspective of traditional history, Nordic lifestyle and culture are the crystallization and mixing of many factors, including the strong influence of Jante. The paper analyzes the formation and influence of Jante on the cultural life in the Nordic countries, thereby drawing some relevant implications.*

Keywords: Jante, Culture, Northern Europe

1. Khái lược về Jante ở Bắc Âu

Các nước thuộc khu vực Bắc Âu bao gồm Na Uy, Thụy Điển, Phần Lan, Iceland

và Đan Mạch. Là một khu vực khá thống nhất về văn hóa, lịch sử, truyền thống, nên sự ảnh hưởng của tư tưởng Jante ở các nước Bắc Âu là tương đối phổ quát, trên phạm vi rộng rãi. Sở dĩ Jante có sức ảnh hưởng lớn ở khu vực này vì nó được nảy sinh, phát triển, tương tác, kết hợp cùng nhiều yếu tố văn hóa lịch sử truyền thống khác vốn dĩ rất đặc trưng cho vùng Bắc Âu như: Vốn xã hội, lòng tin xã hội cao; sớm có nhiều tổ chức hiệp hội tự nguyện; sự ảnh hưởng mạnh mẽ của đạo Tin Lành. Theo đó, các nước Bắc Âu có vốn xã hội, lòng tin xã hội cao, trước hết là từ các yếu tố lịch sử. “*Từ thời đại của người Viking, (đã) đề xuất các hệ thống*

^(*) TS., Học viện Chính trị khu vực III;

Email: mynham1612@gmail.com

¹ Bao gồm 8 chỉ số tiêu biểu, là: Chỉ số Hạnh phúc thế giới (World Happiness Index); Chỉ số Thịnh vượng (Legatum Prosperity Index), Chỉ số Nhận thức tham nhũng (Corruption Perceptions Index), Chỉ số Tự do Báo chí (World Press Freedom Index), Chỉ số Bất bình đẳng về giới (Gender Inequality Index), Chỉ số Khoảng cách Giới Toàn cầu (Global Gender Gap Index), Bảng Cải tiến Châu Âu (European Innovation Scoreboard), Chỉ số Hiệu suất Môi trường (Environment Performance Index) (Xem: Nordic Council of Ministers, 2017a: 14).

quản trị và kinh doanh ban đầu như các yếu tố giải thích quan trọng” và “*Bản chất phi phân cấp của đạo Tin Lành cho phép sự tin tưởng xã hội phát triển*” (Nordic Council of Ministers, 2017b: 15). Trong quá trình buôn bán, như những thương gia, thương mại đường dài đã giúp họ (người Viking) sớm tạo dựng sự tin tưởng, uy tín để duy trì cho việc giao thương. Thêm vào đó, đạo Tin Lành ở Bắc Âu cũng tạo ra những dấu ấn rất đậm nét. Không chỉ ảnh hưởng đến “đạo đức công việc mạnh mẽ” ở Bắc Âu, đạo Tin Lành cũng góp phần xây dựng lòng tin xã hội ở đây. Đạo đức Lutheran nhấn mạnh một quy tắc vàng: “Hãy làm cho người khác như bạn muốn họ làm cho bạn”. Một luận điểm mang tính dân chủ quan trọng của đạo Tin Lành là “Mọi người đều bình đẳng trước Thiên Chúa”. Khái niệm Beruf (của Luther), theo Weber xuất phát từ quan niệm thần học của đạo Tin Lành, không chỉ là nghề nghiệp mà còn là thiên chức hay phận sự. “Nền đạo đức Tin Lành khuyến cáo các tín đồ của mình phải cảnh giác và dè chừng đối với của cải thế gian và hãy có một lối sống khổ hạnh. Trong khi đó, làm việc một cách duy lý nhằm tạo ra doanh lợi và không tiêu xài hoang phí doanh lợi này” (Weber, 2008: 26).

Jante hay còn được gọi là Luật *Jante* (tiếng Đan Mạch và Na Uy: Janteloven) ban đầu chỉ mang tính châm biếm có nguồn gốc từ cuốn tiểu thuyết trào phúng có tên *A Fugitive Crosses His Tracks* (tạm dịch: *Kẻ chạy trốn những dấu vết của mình* - HTN) của nhà văn Aksel Sandemose xuất bản năm 1933 (Dẫn theo: Trotter, 2015). Trong tác phẩm này, Sandemose kể về *Jante* - một ngôi làng hư cấu ở Đan Mạch. Tác phẩm được lấy cảm hứng từ quê hương ông - Nykøbing. *Jante* hay Luật *Jante* là một quy tắc xã hội cụ thể chứ không phải là một văn

bản luật, không được hiến định, quy định trong hiến pháp hay bất kỳ văn bản pháp luật nào. Nó được coi là một loại *luật bất thành văn*, có yếu tố đạo đức, xác định cách người ta nên sống và làm thế nào sống tốt hơn. *Jante* còn là cách để tương tác với những người xung quanh, với cộng đồng, cách giao tiếp xã hội sao cho có hiệu quả và phù hợp. Sandemose đã tạo dựng và mô tả những cảm xúc và thái độ vốn đã ăn sâu vào các xã hội của Đan Mạch và Na Uy, và do đó ông đã đặt ra quy tắc một cách rõ ràng trong tiểu thuyết của mình - Luật *Jante*. *Phân đoạn của A Fugitive* (tức *A Fugitive Crosses His Tracks*) *vừa để xác định, vừa để châm biếm người Đan Mạch... là một tập hợp các quy tắc mà cư dân của thị trấn hư cấu Jante được cho là cần tuân thủ. Những quy tắc này đặt ra Luật Jante - “Mười điều răn” của Đan Mạch. Sự ảnh hưởng mạnh mẽ của nó đã lan rộng trên khắp khu vực Bắc Âu. Luật “Jante” - đã trở thành bộ quy tắc ứng xử được cho là phổ biến đối với các nước Bắc Âu, thể hiện các tiêu chuẩn văn hóa ở khu vực này* (Dẫn theo: Booth, 2016).

Nội dung cụ thể về Mười điều trong “Luật *Jante*” là¹:

1. *Bạn đừng nghĩ mình đặc biệt.*
2. *Đừng nghĩ mình tốt hơn người khác.*
3. *Đừng nghĩ rằng bạn thông minh hơn người khác.*

¹ Nguyên văn: *The Ten Rules of Jante*:

1. *You shall not believe you are anything.*
2. *You shall not believe you are as much as us.*
3. *You shall not believe you are wiser than us.*
4. *You shall not imagine you are better than us.*
5. *You shall not believe you know more than us.*
6. *You shall not believe you are more than us.*
7. *You shall not believe you are good for anything.*
8. *You shall not laugh at us.*
9. *You shall not believe anyone cares about you.*
10. *You shall not believe you can teach us anything*

4. *Đừng tưởng tượng bản thân tốt hơn mọi người.*

5. *Đừng nghĩ rằng bạn biết nhiều hơn người khác.*

6. *Đừng nghĩ rằng bạn quan trọng hơn người khác.*

7. *Đừng nghĩ mình đã giỏi mọi thứ.*

8. *Đừng cười nhạo người khác.*

9. *Đừng nghĩ rằng tất cả mọi người phải quan tâm đến bạn.*

10. *Đừng cho rằng bạn có thể dạy bảo người khác.*

Nội hàm lớn nhất của Jante là nên có cách sống nhấn mạnh vào thành tích và hạnh phúc của tập thể, đồng thời không nên đề cao thành tích, quyền lực hay sự nổi trội cá nhân. Nói rộng ra, người Bắc Âu tin vào một quy tắc xã hội khuyến khích hành vi nhóm và sự hòa hợp tập thể, một lối sống giản dị và khiêm nhường, không khuyến khích cá nhân cố chứng tỏ sự vượt trội của mình so với người khác. Ở một chừng mực nào đó, Jante góp phần thúc đẩy sự bình đẳng xã hội, không để sự giàu có và quyền lực được phô trương, hoặc xem đó là tiêu chí ghi nhận sự thành công của người này là hơn người khác.

2. Một số biểu hiện của Jante trong đời sống văn hóa Bắc Âu

Văn hóa, lịch sử, truyền thống các nước Bắc Âu được kiến tạo, hun đúc nên bởi nhiều yếu tố, đồng thời là quá trình cộng hưởng, tương tác lẫn nhau giữa các yếu tố đó, trong đó có vai trò của Jante. Văn hóa các nước Bắc Âu có tính đồng thuận và định hướng tập thể, bị chi phối bởi nông nghiệp. Bắc Âu có một tầng lớp nông dân độc lập, lịch sử ít có đấu tranh giai cấp và việc giải quyết xung đột thường thiên về thỏa hiệp là chủ yếu. Chế độ phong kiến Bắc Âu có nhiều điểm khác biệt so với các vùng lân cận như: Gần như vắng mặt tầng lớp tư bản

trung lưu giai đoạn sớm, nông dân nông thôn ít bị áp bức, công nhân cũng sớm được xã hội hóa. Những người nông dân độc lập có ảnh hưởng chi phối, đây là kết quả của sự cá thể hóa nông nghiệp (cá thể hóa nông nghiệp khiến gia tăng số hộ gia đình nông dân có trang trại riêng, các phong trào bao vây và cuộc cách mạng nông nghiệp diễn ra hòa bình). Trang trại gia đình phát triển, là đơn vị nông nghiệp cơ bản (ngoại trừ Đan Mạch, chế độ phong kiến đã có những cách quản lý riêng ở vùng Bắc Âu). Điều này khác với hầu hết các nước Tây Âu (nơi có nông nghiệp quy mô lớn) và cũng khác với cả Đông Âu. Nếu hầu hết các nước thuộc khu vực châu Âu đều có hệ thống phong kiến, nơi mà phần lớn dân chúng là nông dân không có quyền sở hữu đất đai riêng, thì ngược lại, những người nông dân độc lập ở các nước thuộc khu vực Bắc Âu đã có nguồn thu nhập dồi dào từ việc đầu tư vào trang trại giúp tăng năng suất, quần chúng nhân dân đều có quyền. Các nền văn hóa của các nước Bắc Âu mang tính cộng tác và bình đẳng, được thể hiện bằng mức độ cao của bình đẳng giới, chủ nghĩa tập thể và đa nguyên, truyền thống dân chủ địa phương mạnh mẽ và sự hợp tác trong chính phủ (Theo: Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh - Đại sứ quán các nước Bắc Âu tại Việt Nam, 2018).

Bắc Âu còn có truyền thống đồng thuận và cùng đối thoại rộng mở, có sự hiện diện của tôn giáo Lutheran - hình thức Cơ đốc giáo phổ biến ở cả năm quốc gia Bắc Âu, tôn giáo này đặc biệt nhấn mạnh vào trách nhiệm cộng đồng, sự khiêm tốn, giản dị, sự lao động cần cù. Bên cạnh đó, độ tin cậy cao cũng là một giá trị đã được khẳng định trong hệ giá trị Bắc Âu. “Ở Bắc Âu, sáu đặc tính phổ biến dễ dàng được tìm thấy là: trung thực, công bằng, hiệu quả, tận tâm,

tin tưởng vào chính phủ, bình đẳng giới và có văn hóa đồng nhất” (Nordic Council of Ministers, 2017b: 30).

Nima Sanandaji (2015) trong nghiên cứu *Scandinavian Unexceptionalism Culture, Markets, and the Failure of Third-Way Socialism* (Chủ nghĩa phi biệt lệ của Scandinavia, Văn hóa, thị trường và sự thất bại của con đường thứ ba) lập luận rằng: chúng ta từ lâu đã ca ngợi các nước Bắc Âu về mức độ cung cấp phúc lợi cao và kết quả xã hội đáng ngưỡng mộ. Mặc dù đúng là các nước Bắc Âu đã thành công, nhưng tác giả cho rằng trường hợp này thành công trước khi có nhà nước phúc lợi. Theo Sanandaji, các nước Bắc Âu đã thành công bằng cách kết hợp một nền văn hóa nhấn mạnh trách nhiệm cá nhân với tự do kinh tế. Họ cho rằng, nếu người Bắc Âu thành công về mặt kinh tế, đó là do văn hóa của họ nhiều hơn chứ không phải do các thể chế. Yếu tố văn hóa được đề cao dựa trên nhiều căn cứ và cứ liệu khoa học, do đó đã đóng góp vào thành công của mô hình kinh tế - xã hội các nước Bắc Âu từ trước đến nay (Theo: Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh - Đại sứ quán các nước Bắc Âu tại Việt Nam, 2018).

Nhìn chung, lịch sử, truyền thống vùng Bắc Âu đậm chất dân chủ, bình đẳng, khá đồng nhất. Hòa vào đó, sự ảnh hưởng của Jante được biểu hiện trên một số phương diện, lĩnh vực có thể kể đến như:

(i) *Tiếp cận về giáo dục:*

Là một trong những trụ cột của mô hình Bắc Âu, hòa nhập, dân chủ và bình đẳng là những nét nổi bật. Các nước Bắc Âu ủng hộ dân chủ, nhân quyền và công bằng xã hội, chú trọng đến nền tảng công lý trong giáo dục, với phương châm “mỗi đứa trẻ đều đặc biệt, mỗi học sinh là một thiên tài”. Các giáo trình giáo dục của các

nước Bắc Âu đều nhấn mạnh tầm quan trọng của một xã hội dân chủ và cách học sinh cần học để trở thành công dân tích cực, có trách nhiệm với xã hội. Lợi ích chung của cộng đồng, tôn trọng nhân quyền và giá trị bình đẳng của mọi người, đoàn kết với người khác là những yếu tố được nhấn mạnh. Đặc biệt ở hai nước Na Uy và Thụy Điển, điều này được xem như là một phần của giáo dục đa văn hóa. Các nước Bắc Âu đều đề cao bình đẳng giới trong các chương trình quốc gia, và có tuyên bố rõ ràng chống lại bất kỳ loại sự phân biệt đối xử nào. Họ coi sự xuất sắc trong trường học không phải là thành tích của chỉ một cá nhân vươn lên từ tập thể mà không có bất kỳ sự trợ giúp nào, thay vào đó, nó là kết quả của quá trình nuôi dưỡng, dạy dỗ thành công và sự hỗ trợ của cộng đồng (Theo: Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh - Đại sứ quán các nước Bắc Âu tại Việt Nam, 2018).

(ii) *Hoạt động truyền thông:*

Giữa cộng đồng và cá nhân, các phương tiện truyền thông vùng Bắc Âu đều có xu hướng tập trung vào cộng đồng hơn. Ngay cả với những lĩnh vực nổi bật và là thế mạnh của các quốc gia vùng Bắc Âu như chăm sóc sức khỏe, phúc lợi, bình đẳng giới, thiết kế,... thì truyền thông vẫn thường chú trọng vào cộng đồng chứ không phải từng cá nhân hay người nổi tiếng cụ thể nào đó. Người Bắc Âu coi thành tích hay thành công cá nhân là những sự kiện riêng trong đời mà con người có, chứ không nên tận hưởng một cách công khai hay có sự ca tụng quá mức và phổ biến trên truyền thông.

(iii) *Tạo dựng lòng tin xã hội:*

Các nước Bắc Âu là những xã hội có mức độ bất bình đẳng thấp nhất trên thế giới. Ở một góc độ khác, Jante còn liên

hệ chặt chẽ với việc tạo dựng lòng tin (*trust*). Nghiên cứu *The Law of Jante and generalized trust* (Luật Jante và lòng tin tổng quát) đã thực hiện hai cuộc khảo sát (một là đo lường ở cấp độ cá nhân và hai là ở cấp độ tập thể, hiệp hội...) về tâm lý tuân thủ Jante của người dân và mức độ tin tưởng của họ đối với người khác. Theo kết quả khảo sát, đối với các mẫu đại diện ở Na Uy, ở cả hai cấp độ phân tích đều cho thấy, tâm lý Jante - quy tắc khiêm tốn này được cho là đã thấm nhuần trong người Bắc Âu từ thời thơ ấu - là một yếu tố dự báo cho sự tin tưởng mạnh mẽ (Cappelen, Dahlberg, 2017).

Luật Jante chú trọng vào cá nhân nhưng là cá nhân trong tương quan với mọi người, với xã hội nói chung; đề cao và khuyến khích cá nhân phục tùng xã hội, trở thành một phần của xã hội, đóng góp vào thành công của xã hội và đóng một vai trò tích cực trong xã hội. Nó cũng có nghĩa là khuyến khích việc nhìn ra giá trị của người khác và từ đó tạo nên mức độ tin cậy lẫn nhau. Trong một môi trường làm việc cụ thể, thay vì phải nỗ lực để tạo lòng tin với cấp trên, nhân viên được cấp trên tin tưởng ngay từ đầu, điều này khiến bầu không khí thoải mái, cởi mở hơn. Đây là một khía cạnh quan trọng của việc cải thiện môi trường làm việc, giảm thiểu các thủ tục không cần thiết.

Jante cũng liên quan đến các chỉ số hạnh phúc của người Đan Mạch, góp phần lý giải vì sao Đan Mạch luôn ở top đầu trong các bảng xếp hạng về hạnh phúc¹.

¹ Xem thêm: Bằng Hưng (2022), “Bảng xếp hạng quốc gia hạnh phúc nhất thế giới: Việt Nam tăng 2 bậc”, Báo Người Lao động ngày 18/3/2022, <https://nld.com.vn/thoi-su-quoc-te/20-quoc-gia-hanh-phuc-nhat-the-gioi-bac-au-ap-dao-20220318200342782.htm>, truy cập ngày 17/8/2022.

Thông thường, khi đặt mục tiêu sống một cuộc sống trung bình thì với tâm lý như vậy, con người có thể khá bằng lòng với hiện thực cuộc sống. Jante đặt mọi người vào vị trí của họ và không cho phép sự phân chia thứ bậc. Điều này tạo ra một sự hài lòng, tâm lý bình đẳng trong cộng đồng nói chung.

Tâm lý Jante cũng thấm nhuần trong văn hóa kinh doanh của người dân các nước Bắc Âu. Ở đây, mặc dù mọi người có thể xây dựng một doanh nghiệp, một thương hiệu và vận hành doanh nghiệp đó, đem lại hiệu quả kinh doanh cao, tuy nhiên họ thường nhấn mạnh vào trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp (Corporate Social Responsibility) hơn là có sự khuyếch trương hay phô diễn về tiềm lực tài chính của doanh nghiệp.

3. Một số bình luận và kết luận

Nghiên cứu về Jante và sự ảnh hưởng của nó ở vùng Bắc Âu như là một nghiên cứu về văn hóa, về *quyền lực mềm* ở khu vực này. Nếu “sức mạnh cứng” được hiểu là tổng hòa các yếu tố chiếm vị trí chi phối, bao gồm tài nguyên cơ bản (như diện tích đất đai, dân số, tài nguyên tự nhiên), sức mạnh quân sự, sức mạnh kinh tế và sức mạnh khoa học - kỹ thuật; thì “sức mạnh mềm” là sự kết tinh quốc gia, là sức ảnh hưởng của văn hóa và trình độ tổ chức, tham gia quốc tế, là sức mạnh để người khác làm theo ý muốn của mình một cách tự nguyện, nó bắt nguồn từ sức thu hút của văn hóa và hình thái ý thức (Nye, 2004). Mức độ phổ biến và sức ảnh hưởng của văn hóa là một trong những yếu tố then chốt làm nên quyền lực mềm của mỗi quốc gia. Việc nghiên cứu về Jante có thể giúp lý giải nguyên nhân của lối sống phổ biến ở nhiều nước Bắc Âu là đề cao tập thể, đề cao sự khiêm nhường,

giản dị. Jante là một tâm lý, lối sống, cũng là một giá trị trong văn hóa của vùng Bắc Âu, nơi mà sự tự do, bình đẳng, dân chủ được đề cao.

Có thể nói, trong xu thế hội nhập và mở cửa như hiện nay, việc nghiên cứu sâu về văn hóa của một quốc gia là cơ sở cho sự thấu hiểu, hợp tác với quốc gia đó (Xem: Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh - Đại sứ quán các nước Bắc Âu tại Việt Nam, 2018). Do vậy, nghiên cứu về Jante, về văn hóa Bắc Âu là cơ sở để Việt Nam thúc đẩy hợp tác hiệu quả hơn, toàn diện hơn với các quốc gia này.

Bên cạnh đó, những nghiên cứu về Jante trong bối cảnh hiện nay càng trở nên thiết thực hơn khi mà chúng ta đang sống trong thời đại của công nghệ thông tin. Khi sự xác lập những “không gian riêng” của cá nhân trở nên phổ biến thì việc đề cao chủ nghĩa cộng đồng, sự gắn kết tập thể càng có ý nghĩa quan trọng. Trải qua bao biến động thăng trầm của đời sống xã hội, sức ảnh hưởng của Jante trong đời sống văn hóa các nước Bắc Âu vẫn rất mạnh mẽ, nó chi phối tâm lý, tính cách con người Bắc Âu và cao hơn nữa là để lại dấu ấn đậm nét trong văn hóa, góp phần kiến tạo *sức mạnh mềm* ở các quốc gia này.

Nhìn chung, các nước thuộc khu vực Bắc Âu có một lịch sử văn hóa truyền thống độc đáo, một dấu ấn lịch sử của Đảng Dân chủ xã hội rất đậm nét, một thiết kế đất nước mang nặng yếu tố thực dụng, lòng tin tưởng xã hội cao, đạo Tin Lành có tác động mạnh mẽ cùng với sự khiêm tốn, giản dị (dưới ảnh hưởng của Jante)..., tất cả những điều đó đã làm nên sự thành công cho một mô hình độc đáo trên thế giới □

Tài liệu tham khảo

1. Trotter, Stephen R. (2015), *Breaking the law of Jante*, https://www.researchgate.net/publication/327885136_Breaking_the_law_of_Jante, truy cập ngày 07/10/2017.
2. Nordic Council of Ministers (2017a), *Is the Nordic region best in the world?*, ANALYSIS No. 02/17, <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1149463/FULLTEXT02.pdf>, Rosendahls, Denmark.
3. Booth, Michael (2016), *The almost nearly perfect people: behind the myth of the Scandinavian utopia*, Picador USA.
4. Nordic Council of Ministers (2017b), *Trust - the Nordic gold*, Rosendahls, Denmark.
5. Sanandaji, Nima (2015), *Scandinavian unexceptionalism culture, markets, and the failure of Third-Way Socialism*, Institute of Economic Affairs.
6. Cappelen, C. and Dahlberg, S. (2017), *The Law of Jante and generalized trust*, https://www.researchgate.net/publication/319191928_The_Law_of_Jante_and_generalized_trust, truy cập ngày 05/6/2019.
7. Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh - Đại sứ quán các nước Bắc Âu tại Việt Nam (2018), Tọa đàm khoa học “Mô hình kinh tế - xã hội Bắc Âu: Thành tựu và Bài học kinh nghiệm”, tổ chức ngày 23/3/2018, Hà Nội.
8. Nye, Joseph (2004), *Soft power: The means to success in world politics*, https://www.academia.edu/28699788/Soft_Power_the_Means_to_Success_in_World_Politics_Joseph_S_Nye_Jr, truy cập ngày 15/2/2016.
9. Max Weber (2008), *Nền đạo đức Tin Lành và tinh thần của chủ nghĩa tư bản*, Nxb. Tri thức, Hà Nội.